

данных построены обобщения, описывающие различия статусных позиций социальных классов и характера социального неравенства западноевропейских и восточноевропейских обществ.

Ключевые слова: социальное неравенство, социальный класс, классовая схема, статусная несогласованность.

УДК 316.303.09, 316.303.8

*Наталія Лісовська-Мускеєва,
Микола Сидоров*

Пізнавальний потенціал біографічного методу

Це дослідження спрямоване на можливість удосконалення інструментарію при застосуванні біографічного методу через розробку системи показників, яку можна було б застосовувати для будь-яких біографій, незалежно від мети їх написання; це не лише спрощує процедуру аналізу окремих текстів, а й уможливило здійснення їх порівняльного аналізу, а також зменшує вплив дослідника на результат. Такий підхід розширює пізнавальний потенціал методу можливістю інтерпретувати як одиничні випадки, так і отримувати повну картину соціуму в рамках тих чи інших подій.

Ключові слова: біографія, біографічний метод, історія життя, життєва історія, наратив.

Постановка наукової проблеми та її значення. Звернення до біографій як до методу збору соціально значимої інформації є відображенням певних історичних змін у соціальному житті. Перед дослідниками в галузі біографічних досліджень постає проблема – неструктурованість тексту або ж, іншими словами, відсутність чітких вимог до його написання. Як наслідок, ми отримуємо тексти біографій, які можливо аналізувати в плані становлення особистості в різних соціальних контекстах, проте неможливо піддати порівняльному аналізу, оскільки вони мають вільну форму написання. Задля зменшення суб'єктивного впливу дослідника, з одного боку, та спрощення роботи з великими масивами даних – з іншого, біографічний метод потребує розробки чіткої системи показників, за якими має проводитись аналіз. Внесення елементів кількісного дослідження, тобто деякого універсального блоку опитування, спростило б процедуру аналізу та зменшило вплив дослідника на результат.

Мета й завдання статті. У цій роботі ми ставимо мету – запропонувати рекомендації щодо можливої формалізації біографічного методу, тобто розробки системи показників, подібної до соціально-демографічного блоку в анкеті, яку в подальшому можна було б застосовувати для будь-яких біографій, незалежно від мети їх написання, удосконалити метод аналізу документів, додавши до нього риси кількісного методу, при цьому залишивши можливість якісного розуміння текстів біографій.

Аналіз досліджень цієї проблеми здійснюватиметься крізь призму висвітлення розвитку біографічного методу в рамках різних теоретичних підходів, емпіричних вивчень. Отож, аналізуватимемо відповідні напрацювання в частині викладу основного матеріалу статті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отримання результатів дослідження. Специфікою біографічного методу можна вважати його велику сфокусованість на унікальних аспектах історії життя людини (іноді групи, організації) і на суб'єктивному, особистісному підході до опису людського життя, кар'єри, історії любові тощо. У центрі уваги соціолога тут опиняється документальний чи усний опис подій із позиції самого «випадку».

Біографічний підхід щодо символічного інтеракціонізму збільшує шанси дослідника в розумінні нестандартних або відмінних від загальноприйнятих смислових перспектив, хоча саме в цьому випадку його нерідко звинувачують в односторонньому або тенденційному аналізі [8].

Можливість відтворити події, отримати переконливе історичне пояснення отриманих відомостей, використовуючи документи минулого, пов'язують біографічний метод та історіографію. Оскільки останньою називають всяку спробу реконструкції минулого на основі документальних даних, «історія життя» – теж форма історіографії, джерела даних у якій прийнято ділити на первинні – безпосередні свідчення очевидців або прямих учасників подій – та вторинні – свідчення чи

розповіді тих, хто не був присутній при описуваних подіях. В історіографії прийнято вважати більш надійними ті документи, автор яких ближче включений в описувану ситуацію й дає опис із перших рук. Крім того, більше цінуються свідчення досвідченого та обізнаного спостерігача, тобто експерта. Багато авторів вважають, що достовірність і надійність документів тим вища, чим вужча аудиторія, до якої звертається автор, тобто в міру зростання передбачуваної аудиторії автор усе більше опиняється під впливом тенденції описувати події в апологетичному й драматичному ракурсах: інтимна сповідь поступово перетворюється в пропаганду [1].

Будь-яка усна чи письмова розповідь суб'єкта про події його життя може розглядатися в якості біографічного матеріалу. За певних умов для відтворення «історії життя» можуть використовуватися і вторинні джерела – мемуари інших осіб, листи, офіційні документи тощо. У соціології «історії життя» найчастіше використовувалися для вивчення соціальних меншин – тих груп, які досить важко піддаються просторовій і тимчасовій локалізації (та, отже, менш доступні для масштабних вибіркового обстежень) [4].

Важливо, однак, розрізнити біографічні (автобіографічні) і так звані усні історії. Усна історія – це актуально точне відтворення певних історичних подій. У її фокусі – не суб'єктивний досвід діяча, а історичне знання про події, процеси, рушійні сили й причини. Усні історії, розказані учасниками подій, використовуються для накопичення історичного та фактичного знання. Використовуючи історичне знання «з точки зору очевидця», дослідник прагне відтворити історію.

У соціології прийнято розрізнити три основних типи «історій життя»: 1) повні – окреслюють увесь життєвий досвід суб'єкта, що саме по собі не вимагає великого об'єму й ступеня деталізації; 2) тематичні – стосуються переважно однієї сторони або фази життєвого циклу суб'єкта [3]; 3) відредаговані – можуть бути і повними, і тематичними. Тут соціолог-інтерпретатор явно організовує біографічний матеріал відповідно до теоретичної логіки, вибірково редагує та інтерпретує вихідну розповідь (або розповіді) суб'єктів для того, щоб відповісти на поставлені в дослідженні питання [3].

Біографічний метод має дуже багато спільного з методом спостереження й, по суті, є ще одним різновидом етнографічного підходу до «аналізу випадку» [3]. Точкою відліку для цього методу в соціологічних дослідженнях слід відзначити першу відому працю, яка опирається на біографічні дані, – «Польський селянин в Європі та Америці» Уільяма Ісаака Томаса та Флоріана Знанецького¹ (20-ті рр. ХХ ст.). Автори першими виступили з обґрунтуванням використання біографічного методу в рамках інтерпретативного підходу в соціології. Вони вважали, що соціальні процеси потрібно розглядати як результати постійної взаємодії свідомості особистості та об'єктивної соціальної реальності. У цій взаємодії особистість і її визначення реальності виступають і як постійно діючий детермінант, і як продукт соціальної взаємодії [3]. Отже, вивчення свідомості та самосвідомості – необхідна умова аналізу соціального світу. Крім того, У. І. Томас і Ф. Знанецький припускали, що дослідження, яке ґрунтується на «історіях життя», дасть можливість вийти до більш широких узагальнень, що стосуються соціальних груп, субкультур, класів тощо.

Подальший розвиток методу пов'язаний із методологічними розробками біографічних досліджень у Німеччині², які відбувалися, передусім, завдяки досягненням Альфреда Шюца (Білефельдська соціологічна робоча група). У його дослідженні біографії синтез понять стає фокусом на теоретичній конструкції у соціальній науці й соціальних дослідженнях. Значне місце в цій теорії посідає поняття наративу, або інформації, отриманої в ході наративного інтерв'ю [8]. По суті, це – предметний наслідок біографічного дослідження³, а саме – поняття біографії.

¹ У ній описане життя польського селянина Владека, викладені такі моменти, як навчання в сільській школі, переїзд із провінційного польського містечка Копіна до Сполучених Штатів, а потім – до Німеччини.

² Розвиток галузі біографічних досліджень у Західній Німеччині пов'язаний із прийняттям символічного інтеракціонізму, прагматизму й герменевтики в контексті парадигми та дискусії навколо наукової теорії й методології. Хоча біографічне дослідження часто трапляється в німецькомовних соціальних науках, слід підкреслити, що спочатку воно було розроблене в контексті міжнародної науки й перебуває під впливом різних європейських і трансатлантичних традицій.

³ Принципи, методи й методологія таких досліджень дуже добре підходять для досліджень у різних дисциплінах. Інституціоналізація біографічних досліджень як міждисциплінарної галузі досліджень, по суті, сприяла заснуванню дослідницьких груп, інститутів та міждисциплінарних і міжнародних мереж [8].

Опис індивідуального життя, або «автобіографія», має сприйматися як розвиток культурної практики, тобто біографія є викладом соціального та культурного досвіду, а не фізичного [5], а отже є спадщиною когнітивізму. Також важливими витоками аналізу біографій як методу варто зазначити біографічні дослідження Дільтея, «розуміючу соціологію» Вебера, феноменологію Шюца й Гуссерля, інтеракціонізм Чиказької школи, екзистенціальні процедури Сартра [3]. Значний внесок у розвиток методу зробив Гарольд Гарфінкель. Його етнометодологія присвячена аналізу «індивідуального випадку», а саме – зміні статевого статусу¹.

Е. Сазерленд написав книгу про професійну кар'єру «зłodія в законі», який виступив співавтором твору. Дослідник підготував опитувальник, за яким структурував письмову розповідь свого співавтора, провів низку додаткових інтерв'ю й прокоментував отриману «історію життя». Однак він не використав ніяких додаткових джерел [3].

Б. Робертс відзначає необхідність розмежування понять «історія життя» та «життєва історія». Життєва історія – це історія, яку людина вибирає, щоб розповісти дослідникові, якою вона жила, і розповідає чесно й повністю, і приховуючи одні моменти та підкреслюючи інші. Історія життя є досить повною наративізацією всього життєвого досвіду досліджуваного з певними акцентами на найбільш значимих, важливих для нього аспектах. Історія життя, зазвичай, визначається як посилення на збір, аналіз і складання доповідей із «життя» (метод життєвого циклу), зібраних із різних джерел [4].

Загалом, Б. Робертс використовує термін «біографічне дослідження» для позначення роботи, яка використовує історії, ті чи інші особисті матеріали для розуміння індивідуального життя в рамках свого соціального контексту [4].

Сфери застосування біографічного методу дуже різноманітні. Серед найпоширеніших – дослідження лідерства в організаціях, питання міжособистісних стосунків, «індивідуальні випадки» і соціологічної, і міждисциплінарної області, виявлення приналежності досліджуваного за самоідентифікацією, дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій молоді, соціального контексту в житті окремих особистостей і впливу різних кризових ситуацій на соціум у цілому [11].

Біографічний підхід добре підходить для емпіричних досліджень міграційних процесів, оскільки він пропонує спосіб емпіричного охоплення різноманітності, складності міграції, трансформаційний характер міграційних явищ та відновлення їхніх причин через біографічний аналіз. Дослідники Урсула Апітц й Іріні Сіоуті представляють своє розуміння біографічного підходу як підходу до досліджень у міждисциплінарній галузі міграційних досліджень, розглядаючи його як перспективний, що ґрунтується навколо логіки реконструктивного дослідження. Вони визначають біографії не просто як теоретичні поняття, як історико-емпіричні об'єкти, а як складну методологічну стратегію, на основі якої можна в подальшому робити припущення стосовно умов виникнення та причин поширення явища [3].

Причина запропонованого традиційного використання життєвих історій у рамках соціології та інших наук була запропонована Г. Бекером. Він вважав, що гіпотетико-дедуктивний метод є домінуючим науковим напрямом, вивів гіпотези про те, як має бути побудована методика для тестування [9]. Надійність і достовірність життєвих історій дають можливість зрозуміти, що джерела можливих гіпотез перед формулюванням «реальних» картин об'єктивного дослідження існують, а найбільший акцент робиться на спроможності методу досягти результатів, а не на його надійності.

В основу аналізу наративних даних, за Шюцом, покладено розрізнення власне наративних (безпосередні розповіді про події) та ненаративних (аргументація, оцінки й ін.) фрагментів тексту та присвоєння їм різних значень – власне наративна структура розповіді вважається ситуаційно незалежною й стрижневою для самоідентифікації оповідача [8]. А. Шюц поділяє процедуру аналізу даних наративного біографічного інтерв'ю на шість етапів:

1. Формальний аналіз тексту: загальне редагування тексту – видалення ненаративних елементів, фрагментарних елементів; поділ відредагованого тексту на послідовні формальні частини.

---

¹ Основний емпіричний матеріал тут – це численні інтерв'ю з Агнесою, дев'ятнадцятирічної дівчиною, яка народилася й виховувалася до 17 років, як хлопчик, і свідомо вирішила змінити стать. Гарфінкеля цікавив не сам по собі «медичний випадок». Його цікавила та тонка соціальна робота, спрямована на досягнення та збереження обраного сексуального статусу, яку доводилося здійснювати Агнесі [4].

2. Змістовний структурний опис самостійних, темпорально ізольованих етапів життя: у результаті отримаємо судження щодо окремих етапів біографії.

3. Аналітична абстракція – відділення суджень щодо окремих етапів життя від специфіки та конкретики цих етапів; генерування на основі порівняння таких абстрагованих суджень біографічної «формули», яка відображає домінуючу структуру біографічних процесів і життєвого досвіду.

4. Аналіз знань – аналіз раніше відкинутих ненаративних елементів, аналіз виконуваних ними функцій: орієнтацій, виправдань, витіснень; уможливорюється попереднім знанням про події життєвого шляху респондента, яке отримується на попередніх етапах. Цей етап є останнім у дослідженні одиничних біографій.

5. Порівняльний аналіз різних біографій із застосуванням стратегій «мінімального» (виділення в різних індивідів збігів, подібностей та відповідності структур біографічних процесів) та «максимального» контрасту (пошук найзагальніших і найабстрактніших спільностей, що формально поєднують змістовно різні біографічні епізоди; це розширює категорії аналізу, до яких належать біографічна траєкторія, трансформація біографічної траєкторії, біографічний потенціал).

6. Побудова теоретичної моделі – це відповідь на головне дослідницьке питання. Після нарративного інтерв'ю можливе поповнення інформації за допомогою додаткових запитань [8].

Г. Розенталь також запропонував своє розуміння дослідження через нарративне опитування. Він виклав його в принципах герменевтичного випадку для аналізу даних: відтворювальний аналіз, замість категоризації; послідовний аналіз життєвої історії; розуміння тексту та життєпису як гештальтів – одиниць аналізу свідомості й психіки, які позначають цілісні, несвідомі до суми своїх частин утворення свідомості; теоретичне узагальнення, ґрунтоване на одиничному випадку – теоретична вибірка замість статистичної.

Автор також подав необхідні етапи аналізу за цим методом: 1) теоретична вибірка; 2) глобальний аналіз усіх інтерв'ю; 3) повторна вибірка; 4) транскрибування інтерв'ю із другої вибіркової сукупності; 5) відтворення випадку (аналіз біографічних даних, тематичний польовий аналіз, відтворення життєвої історії, мікроаналіз окремих фрагментів тексту, порівняння історії життя та життєвої розповіді (історії); 6) порівняльний аналіз із застосування стратегій «мінімального» й «максимального» контрастів [10].

Застосування причинних моделей до аналізу «історій життя» вимагає використання процедур аналітичної індукції. Роль негативних прикладів у цьому випадку особливо істотна: узагальнення, побудовані на декількох «історіях життя», можуть бути уточнені, доповнені або спростовані лише при зіставленні з новими, відібраними з теоретико-релевантними ознаками, випадками.

Припущення про необхідність урахування «перспективи діяча», його смислового горизонту й визначення ситуації відіграє провідну роль при використанні біографічного методу. Оскільки метою, у підсумку, виявляється розуміння тих чи інших аспектів «внутрішнього світу» суб'єкта, необхідним стає припущення про те, що досліджувані мають досить складну структуру суб'єктивного досвіду та здатні відокремити власний «образ Я» від способу навколишнього світу, «сприйняти себе як активного суб'єкта своєї власної історії життя, відмінного від соціального світу» [2].

Наступна фундаментальна особливість біографічного методу – його спрямованість на відтворення історичної, розгорнутої в часі, перспективи подій [4]. Використовуючи біографічний метод, соціолог стає певною мірою соціальним істориком. Історія соціальних інститутів і соціальних змін тут розкриває себе через розповіді людей про їхнє власне життя. Це відкриває додаткові можливості для перегляду «офіційних» версій історії, написаних із позицій пануючих класів і груп та зіставлення цих версій із заснованим на повсякденному досвіді знанням соціального життя, який мають непривілейовані й «безмовні» соціальні групи.

Н. Дензин¹ запропонував загальну схему аналізу та опису історій життя, яка може слугувати орієнтиром у роботі з біографічними даними:

¹ Автор визначив біографічний метод як «переживання і визначення однієї особи, однієї групи або однієї організації в тій формі, у якій ця особа, група або організація інтерпретує ці переживання. До матеріалів життєвої історії належать будь-які записи або документи, уключаючи «Історії випадку» соціальних організацій, які проливають світло на суб'єктивну поведінку індивідів і груп. Такі матеріали можуть варіювати від листів до автобіографій, від газетних повідомлень до протоколів судових засідань» [4].

1. Відбір дослідницьких проблем і гіпотез, які можуть бути досліджені й перевірені за допомогою історії життя.
2. Відбір суб'єкта (-ів), визначення форми збору біографічних даних.
3. Опис об'єктивних подій і переживань із життя суб'єкта, що стосуються ставлення до проблеми. Ці події підлягають оцінці з погляду різних джерел і перспектив (триангуляція) таким чином, щоб протиріччя, непослідовність та нерегулярність стали очевидними.
4. Отримання інтерпретації подій від суб'єкта в хронологічному порядку.
5. Аналіз усіх тверджень і повідомлень щодо їх внутрішньої й зовнішньої валідності або ж перевірка достовірності джерел.
6. Прийняття остаточного рішення щодо достовірності джерел та встановлення пріоритетних джерел для подальшої перевірки гіпотез.
7. Перевірка попередньо сформульованих гіпотез, пошук прикладів, що їх спростовують. Продовження модифікації гіпотез, висунання й перевірка нових.
8. Чорновий начерк усіх «історій життя» та ознайомлення з ними досліджуваних із метою отримання їхньої реакції.
9. Доопрацювання дослідницького звіту з викладенням подій у їх природній послідовності й урахування зауважень досліджуваних суб'єктів. Представлення у звіті тих гіпотез і припущень, які отримали підтвердження. Акцентування на теоретичній значущості висновків та перспектив подальшого дослідження. [4].

Також не слід забувати про поняття «ризик» при біографічному аналізі. Карен Хенвуд акцентує увагу на двох розуміннях цього терміна – як ризиків дослідження та як ризикових ситуацій у суспільстві. Спочатку область ризику дослідження обмежувалася масштабами екологічної небезпеки, індустріалізації й технічного прогресу. Згодом її було розширено такими повсякденними ризиками сучасного життя, як фінансові відносини, професійні ризики тощо [9].

Психометрична парадигма сприйняття ризику розглядає уявлення людей про прийнятність ризику та переносимість установа їхніх суб'єктивних уявлень про якісні характеристики небезпек. Воно ставить під сумнів саме по собі зрозуміле об'єктивістське припущення щодо екологічних та технологічних ризиків, знання про які перебувають у рамках науки, тобто поза межами людського знання, і регулюють суспільні відносини [6].

Йенс Зінн пропонує два підходи. Перший підкреслює реконструкцію одного випадку й розвитку «особистості» в житті. Цей підхід особливо зацікавлений у речах, не згаданих в інтерв'ю, але які існують під поверхнею самопрезентації. Другий підкреслює проблеми конкретних видів діяльності й більше керується систематичним порівнянням різних режимів дії, ніж загальною структурою особистості. Крім того, виникають сумніви в тому, наскільки контрольованим і можливим сьогодні є доступ до минулого досвіду за допомогою біографічних оповідань. Із цієї причини поточна самостійна презентація або дія режиму є об'єктом дослідження, а не реконструкцією довічного накопичення досвіду. Такий підхід є не стільки пов'язаний із речами, які люди хотіли б приховати, скільки із семантикою, використовуюваною для опису їхньої біографічної дії [6].

За відсутності формальних рамок для написання біографії ми зіштовхуємося з можливістю зсуву основного русла тексту в бік подій, що на момент написання були найбільш значимими для автора. Окрім цього, не слід ігнорувати вплив емоційного стану, оскільки він визначає характер опису подій і їхню особисту значимість.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Біографічний метод дає можливість виявити багато різних моментів життя суспільства в той чи інший період часу, соціальних контекстів, правил та норм, впливів соціуму на формування особистості і її життєвого шляху, вибір своєї життєвої позиції, цінностей та ідеалів.

Деякі ідеї порівняльного аналізу на основі стратегій «мінімального» й «максимального» контрастів уже запропоновані соціологами (Г. Розенталь), проте вони не забезпечують достатньої наповненості даних для порівняння. Як зазначалося, у біографіях висвітлюють найяскравіші етапи формування особистості, тому відсутність певного етапу, приховання фактів, однобоке або кон'юнктурне висвітлення подій дає необ'єктивність біографій і призводить до ускладнення порівняння. Формулювання вимог до висвітлення фіксованих етапів формування особистості є одним із запропонованих рішень такої ситуації. Такий підхід розширює пізнавальний потенціал методу

можливістю інтерпретувати як одиничні випадки, так і отримувати повну картину соціуму в рамках тих чи інших подій. Очевидно, що здебільшого тут ідеться про наукові, професійні та офіційні біографії. Формулювання таких вимог і є об'єктом нашої подальшої роботи.

Джерела та література

1. Miguel S. Archival and Biographical Research Sensitivity: A European Perspective from Spain [Elektronik resource] / S. Miguel Valles Martínez // Forum: Qualitative social research. – Mode of access : <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1744/3245>.
2. McGarry R. Autobiography, personal testimony and epiphany moments: a case study in research-informed teaching [Elektronik resource] / R. McGarry, M. Keating. – Liverpool Hope University. – Mode of access : <http://www.heacademy.ac.uk/assets/documents/subjects/csap/eliss/3-1-Keating-McGarry.pdf>.
3. Apitzsch U. Biographical Analysis as an Interdisciplinary Research Perspective in the Field of Migration Studies [Elektronik resource] / U. Apitzsch, I. Siouti – Johann Wolfgang Goethe Universität. – Frankfurt am Main, 2007. – Mode of access : http://www.york.ac.uk/res/researchintegration/Integrative_Research_Methods/Apitzsch%20Biographical%20Analysis%20April%202007.pdf.
4. Roberts B. Biographical research Principles and Practice in Survey Research [Elektronik resource] / B. Roberts. – Open University Press. – Buckingham, Philadelphia, 2002. – Mode of access : <http://mcgraw-hill.co.uk/openup/chapters/0335202861.pdf>.
5. Bornat J. Biography as empowerment or appropriation: Research and practice issues [Elektronik resource] / J. Bornat, J. Walmsley // The Innovation Journal : The Public Sector Innovation Journal. – 2008. – Mode of access : <http://oro.open.ac.uk/12262/1/>.
6. Zinn O. Biography, Risk and Uncertainty – Is there Common Ground for Biographical Research and Risk Research? [Elektronik resource] / J. O. Zinn // Forum: Qualitative social research. – Mode of access : <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1512/3029>.
7. Knobelsdorf M. Computer Biographies – A Biographical Research Perspective on Computer Usage and Attitudes Toward Informatics [Elektronik resource] / M. Knobelsdorf. – Institute for Computer Science Free University Berlin. – Mode of access : http://www.inf.fu-berlin.de/inst/ag-ddi/docs/Paper/KOLI_05.pdf.
8. Ojermark A. Rapporteur's Notes Biographical Research (Salam Fall) [Elektronik resource] / A. Ojermark. – Chronic Poverty research centre. – 2006. – Mode of access : http://www.chronicpoverty.org/uploads/publication_files/1.1%20Rapporteur%20report%20-%20Biographical%20research.pdf.
9. Henwood K. Researching Risk: Narrative, Biography, Subjectivity [Elektronik resource] / K. Henwood, N. Pidgeon, K. Parkhill & P. Simmons // Forum: Qualitative social research. – Mode of access : <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1438/2925>.
10. Zinn O. Social Contexts and Responses to Risk Network (SCARR). Working Paper Introduction to Biographical Research [Elektronik resource] / J. O. Zinn. – University of Kent. – Canterbury, 2004. – Mode of access : <http://www.kent.ac.uk/scarr/papers/Introduction%20biographical%20research.%20WP%204.04doc.pdf>.
11. Brandon V. Toward a Reconsideration of Biography as an Instrument for Studying Leadership in Educational Administration [Elektronik resource] / J. V. Brandon // Canadian Journal of Educational Administration and Policy. – 2002. – Mode of access : <http://www.umanitoba.ca/publications/cjeap/articles/brandon.html>.

Лисовская-Мускеева Наталья, Сидоров Николай. Познавательный потенциал биографического метода.

Статья посвящена рассмотрению особенностей, преимуществ и недостатков биографического метода, сфер его применимости. Особое внимание уделяется возможности усовершенствования инструментария путём разработки системы показателей, которую можно было бы применять для любых биографий, независимо от цели их написания. Внедрение элементов количественного исследования не только упрощает процедуру анализа отдельных текстов, но и делает возможным проведение их сравнительного анализа, а также минимизирует влияние исследователя на результаты, при этом возможность качественного понимания текстов биографий сохраняется. Такой подход расширяет познавательный потенциал биографического метода возможностью интерпретировать как единичные случаи, так и получать полную картину социума в рамках тех или иных событий.

Ключевые слова: биография, биографический метод, история жизни, жизненная история, нарратив.

Lisovska-Muskeeva Natalia, Sydorov Mykola. Cognitive Potential of the Biographical Method. The article is devoted to the features, advantages and disadvantages of the biographical method and areas of applicability. Particular attention is paid to ways to improve the tools by developing a system of indicators that could be used for any biographies, regardless of the purpose of their writing. The introduction of elements of quantitative research not only simplifies the analysis of individual texts, but also makes it possible to conduct a comparative analysis of them, and

also minimizes the impact of the researcher on the results, with the possibility of a qualitative understanding of the text biographies maintained. This approach extends the cognitive potential of the biographical method as the ability to interpret individual cases, and get a complete picture of the society in the framework of various events.

Key words: biography, biographical method, life story, life history, narrative.

УДК 316.334:21+303.621.32

Дмитрий Миронович

Нарративизация религиозного опыта в (авто)биографических интервью

В рамках статьи в феноменологической перспективе рассматриваются возможности социологического анализа опыта религиозных переживаний. Предлагается концептуализация понятий «нарратив» и «нарративная идентичность», используемых в анализе религиозных (авто)биографий. Отмечается, что характер и состав религиозного опыта лишены универсального характера и тесным образом связаны с особенностями категоризации и интерпретации событий в каждой из религиозных традиций. В статье также предполагается, что в рамках определённой религиозной традиции или чётко очерченного религиозного сообщества существуют общие, разделяемые всеми нарративные образцы, которые описывают и предписывают те или иные модели и правила включения в религиозные сообщества. Исходя из этого, задачей исследователя выступает поиск подобных «официальных» образцов объяснений и схем аргументации в религиозном нарративе.

Ключевые слова: религиозный нарратив, нарративная идентичность, повествовательные сообщества, религиозное обращение.

«Как удержать ночные голоса ангелов в отрезвляющей повседневности жизни?»

Бергер П. Еретический Императив

Постановка научной проблемы и её значение. Важной характеристикой современного общества выступает процесс «биографизации, или биографической эмансипации» как конструирование различных и не всегда предсказуемых «Я» [4, 200–222]. Самоопределение в социальном контексте становится повседневной и постоянной задачей современного человека. Многообразная деятельность, по вписыванию себя в мозаику социальной реальности превращается в ежедневную биографическую работу по формированию собственной идентичности.

В данном контексте религиозный опыт и, в первую очередь, опыт религиозного обращения и последующая его нарративизация выступают как составляющие отмеченной биографической работы. Таким образом, **цель** статьи – рассмотрение опыта религиозного обращения «как стратегии социальной адаптации, связанной с потребностью поиска новых смыслов жизни в ситуации ценностной неопределённости» [5, 409–456], а также как процесса конструирования новой религиозной идентичности, через «привнесение» или «переход» религиозной составляющей в практике повседневного взаимодействия.

Наша **задача** – рассмотрение инструментария фиксации данного «перехода», позволяющего выявить влияние религиозного опыта на стратегии формирования индивидуальных «биографических проектов».

Анализ исследований этой проблемы. Религиозный опыт традиционно выступает неотъемлемой составляющей исследований религии в психологии, социологии, культурной антропологии. При этом, большинство авторов, работающих в рамках данной темы, разделяют тезис, сформулированный ещё в работах У. Джеймса [2], что именно религиозные переживания, а не сами по себе религиозные установки и убеждения, конституируют существо религии и религиозной жизни индивидов. У. Джеймс отказался от обсуждения онтологии религиозных и мистических переживаний, перенеся внимание к проблемам их психологии. Именно в русле психологизма данная проблематика пребывала на протяжении большей части XX в.

Интерес к феномену религиозного опыта со стороны социологии во многом связан с именем А. Шюца и со становлением в 1960–1970-х гг. теоретико-методологического направления, по-